JAARBOEK BILDERDIJK

2026

Hendrik Tollens

Een welluidende harp?

Nicolaas Beets en Hendrik Tollens

Rick Honings

'Een welluidende harp is ter zijde gezet; eene welbeminde stem heeft opgehouden zich te doen hooren.'[1] Dit schreef Nicolaas Beets in een opstel uit 1857 naar aanleiding van het overlijden van Hendrik Tollens een jaar eerder. Tollens' dood was voor veel Nederlanders het einde van een tijdperk. Dat gold ook voor Beets.[2] Sinds zijn vroegste jeugd was hij met hem in aanraking gekomen. Toen Beets op 13 september 1814 in Haarlem het levenslicht zag, was Tollens al een gelauwerd dichter, en zijn faam zou in de jaren daarna alleen maar verder toenemen. Ongetwijfeld zal Beets *Wien Neêrlands bloed*, dat sinds 1817 het officiële volkslied was, als kind op school op bij andere gelegenheden uit volle borst hebben meegezongen.

Natuurlijk kende hij ook Tollens' bekroonde *Tafereel van de overwintering der Hollanders op Nova Zembla* (1819). De daarin beschreven gebeurtenissen spraken zo tot de verbeelding dat Beets er als kind zelfs een toneelstuk over maakte, dat hij in familiekring opvoerde. Opvallend genoeg nam Beets de rol van de bedroefde weduwe van Willem Barendsz op zich, terwijl de latere uitgever A.C. Kruseman, die vier jaar jonger was, haar zoontje speelde. Om het dramatische effect te vergroten, gebruikte Beets een zakdoek met gemalen krijt waarmee hij op een zeker moment zijn gezicht poederde. Toen Kruseman dat zag, riep hij: 'Klaas! wat is je bakkes wit!' Daarop barstte iedereen in lachen uit, tot ergernis van Beets, die zijn werk verpest vond.[3] Dat zelfs kinderen adaptaties maakten, zegt veel over de status van Tollens' werk.

De eerste keer dat Beets Tollens in levenden lijve zag, was vermoedelijk in 1823. Die zomer vierde Haarlem het vierde eeuwfeest van de uitvinding van de boekdrukkunst ter ere van Laurens Janszoon Coster. De plechtigheden begonnen op donderdag 10 juli in de Haarlemse Bavokerk. Die ochtend zat Beets waarschijnlijk met zijn klasgenoten in de kerkbanken. De Leidse hoogleraar J.H. van der Palm hield een feestrede en Tollens declameerde een ronkend dichtstuk. De voordracht van die laatste werd gehinderd door de slechte akoestiek, maar voor de scholieren zal het een belevenis zijn geweest de dichter te zien. In de jaren daarna begon Beets zelf ook te dichten, vooral huiselijke poëzie. Het lijdt geen twijfel dat hij zich daarvoor door Tollens liet inspireren, die als de belangrijkste vertegenwoordiger van dat genre gold.

Bilderdijks woning op de Grote Markt in Haarlem, 1881, door Pieter van Looy sr. Collectie Noord-Hollands Archief, Haarlem.

Toch was Beets in zijn jeugd in de eerste plaats een bewonderaar van een andere dichter: Willem Bilderdijk. Tollens en Bilderdijk waren in veel opzichten elkaars tegenpolen; wie fan was van Bilderdijk, kon dat niet van Tollens zijn.[4] In 1827 was Bilderdijk naar Haarlem verhuisd. Ze hebben elkaar nooit ontmoet, al zag de jonge Beets hem soms wel door de straten schuifelen. Bilderdijk oefende een grote aantrekkingskracht op hem uit. Soms liep hij de oude dichter zelfs een paar straten achterna. Later herinnerde hij zich dat diens gelaat zeer ingevallen was: het 'deed een alleronaangenaamst effect; vooral als hij vriendelijk lachte, wat hij altijd deed als hij den hoed afnam'. Zijn vrouw, de dichteres Katharina Wilhelmina Schweickhardt, was volgens Beets een rijzige, gezette, maar vrij onopvallende vrouw met een vriendelijk gezicht.[5] Toen Bilderdijk in 1831 overleed, woonde de zeventienjarige Beets de begrafenis bij.

Om hem te eren schreef Beets een lofdicht 'Ter nagedachtenis van Mr. Willem Bilderdijk, Hollands grootsten dichter', dat hij zijn leven lang in portefeuille heeft gehouden. Hij stuurde het naar Johannes Immerzeel, de uitgever van de *Neder-*

Hendrik Tollens, met vijf taferelen uit zijn werk. Collectie Noord-Hollands Archief, Haarlem.

landsche Muzen-Almanak, maar deze nam het niet op.[6] De reden daarvoor was dat een andere dichter, Beets' latere vriend Johannes Petrus Hasebroek, al een vergelijkbaar vers had geschreven. Beets' gedicht werd pas in 2006 door Peter van Zonneveld gepubliceerd. Het biedt inzicht in Beets' ideeën over Bilderdijk. Nu deze was overleden, hulde de Zangberg zich in diepe rouw, schreef de zeventienjarige. Bilderdijk was een zon, een 'stralenspreidend wonder', die de sterren hun glans had afgenomen, totdat hij in zijn avondgloed onderging om in een betere sfeer te herrijzen. Zijn verzen waren hemelse zielsverrukking en werden gekenmerkt door 'gloed en leven', 'vuur en krachten', en zijn naam zou door de eeuwen heen blijven blinken.[7] Beets wees Bilderdijk dus al vroeg aan als zijn leermeester.

Bilderdijk overleed voordat Beets naam maakte als dichter. Tollens, die vierentwintig jaar jonger was dan Bilderdijk, leerde hij wel persoonlijk kennen. Hoe trad de Bilderdijkiaan Beets Tollens tegemoet? In dit artikel ga ik in op hun verhouding. Als bijlage presenteer ik een editie van hun correspondentie.

Eerzuchtig student-auteur

Toen Beets in 1833 in Leiden theologie ging studeren, werd hij ontgroend door niemand minder dan Gerrit van de Linde, de latere Schoolmeester. Die was net als hij een bewonderaar van Bilderdijk en gaf hem daarom de opdracht en lofzang op Bilderdijk te schrijven op basis van vooraf opgegeven eindrijmen. Beets draaide zijn hand er niet voor om, ging aan het werk en schreef een tweeëndertig regels tellend gedicht dat opvalt door de hooggestemde toon en het kunstig gebruik van het enjambement, met de veelzeggende beginregel: 'Dat al wie roem bejaagt aan Bilderdijk zich spiegel.'[8] Van de Linde was zo onder de indruk van het gedicht dat hij er een afschrift van maakte en het aan zijn vriend Jacob van Lennep stuurde.[9] Het gedicht bleef onuitgegeven en zou pas een kleine vijftig jaar later voor het eerst worden gepubliceerd.[10]

Nadat Beets bijna een maand lang allerhande opdrachten had moeten uitvoeren, volgde op zaterdag 19 oktober 1833 de inwijdingsceremonie op de kamer van een van de leden. Om acht uur 's morgens werden hij en de andere 'groenen' ontvangen. Volgens Beets probeerden de ouderejaars hun er vervolgens op allerlei manieren van te overtuigen dat zij 'stommelingen waren, onwaardig in het Studentencorps te worden opgenomen'. Opvallend genoeg kreeg Beets de taak een opstel te schrijven over de vraag in hoeverre Tollens navolging verdiende. Gezien zijn voorliefde voor Bilderdijk was dat ongetwijfeld bedoeld om hem te plagen. Toen hij zijn opstel (dat niet bewaard is) voordroeg, kreeg hij van de ouderejaars de wind van voren: 'Er deugde natuurlijk niets van. Bij elken volzin, dien

Gerrit van de Linde. Collectie Literatuurmuseum, Den Haag.

ik voorlas, teekenen van verontwaardiging en afgrijzen. “Wie had mij in de wereld geschopt om een oordeel over Tollens te hebben?” enz. enz.’[11]

Eenmaal ontgroend, stortte Beets zich vol overgave in het studentenleven. Hij werd lid van de vlak daarvoor opgerichte Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid. Vanwege de voorkeur van de leden voor de poëzie van buitenlandse romantici noemden sommigen het gezelschap smalend de ‘Romantische Club’.[12] In februari 1834 trad Beets toe als kandidaat-lid en op woensdag 5 maart 1834 kwam hij voor het eerst in actie.[13] In zijn dagboek noteerde hij: ‘Ik reciteer *Hertog Richard* van Tollens naar Southey en val mede.’[14] ‘Hertog Richard’ was een dramatisch dichtstuk over de harteloze Richard, die het kind van zijn overleden broer vermoordt, zodat hij zelf hertog kan worden, en zelf jammerlijk aan zijn einde komt.[15]

De eerzuchtige Beets wilde maar wat graag beroemd worden en zijn ‘poëtische carrière’ beginnen.[16] Datzelfde jaar publiceerde hij zijn eerste grote dichtstuk, waarvoor hij zich door Lord Byron liet inspireren: *Jose, een Spaansch verhaal* (1834), een jaar later gevolgd door *Kuser* (1835). Eind 1835 noteerde Beets in zijn dagboek: ‘Ik ben tegenwoordig te Leiden in de mode en gewild als een paar oranje handschoenen.’[17] Beets was trots op zijn publicaties en stuurde kwistig presentexem-

plaren rond, niet alleen aan familieleden en vrienden, maar ook naar onbekenden met wie hij in contact hoopte te treden. Tollens was een van hen.

Die antwoordde hem op 8 november 1835 dat hij zich vereerd voelde Beets' werk te ontvangen. Hoewel hij het nog niet had gelezen, verheugde hij zich erop, afgaande op wat hij eerder van hem had gelezen, er een paar aangename uren mee door te brengen. Daar voegde hij aan toe: 'Met innig genoegen zie ik de eer onzer Nederlandsche poëzy door meer dan een ontluikend talent tegen alle verval en vermindering beveiligen, en ik verheug my hartelyk in de ontginning van elken nieuwen grond, die ons dichtbloemen van een nieuw schakeersel geeft te plukken.'[18] Beets' doel was geslaagd: het contact met Tollens was gelegd.

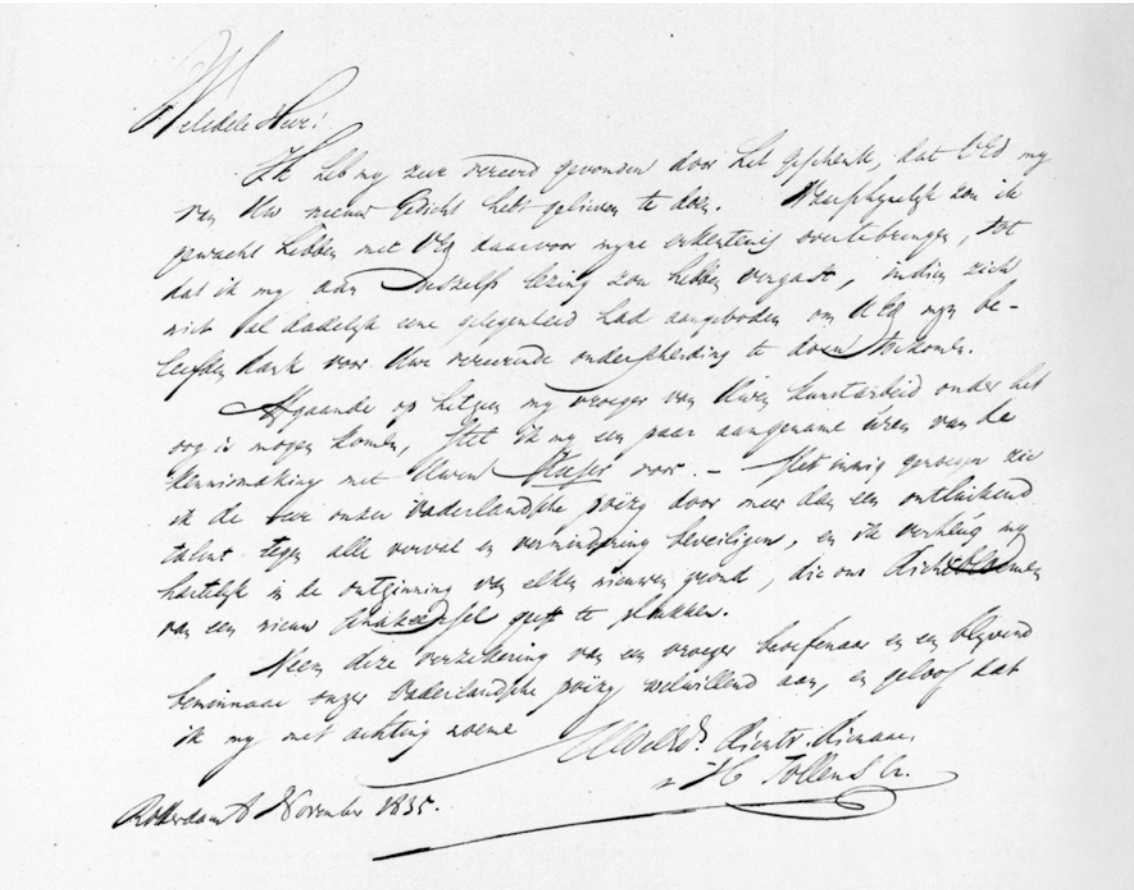

Brief van Hendrik Tollens aan Nicolaas Beets, 8 november 1835. Collectie Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A 1.

Enkele maanden later zou de eerste persoonlijke ontmoeting volgen toen hij werd uitgenodigd om op te treden in de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, die afdelingen kende in verschillende steden. Nadat hij al eerder in Amsterdam had gedeclameerd, vroeg ook de Rotterdamse afdeling Beets. Op 25 april 1836 reisde hij naar de Maasstad om daar de volgende dag zijn vertaling van Byrons *Parisina* voor te dragen. Het bood Beets de uitgelezen kans zijn netwerk uit te breiden. Tijdens een 'herendiner' ten huize van Adriaan Bogaers sprak Beets met dichters als Adriaan van der Hoop junior en Christiaan Robidé van der Aa. Tot zijn spijt had Tollens zich afgemeld, omdat hij zich niet goed voelde, maar tot ieders vreugde verscheen hij bij het dessert alsnog. In zijn dagboek beschreef Beets hem als volgt:

> Hij lijkt [...] meer een Spanjaard dan een Hollander. Wat hij ook van het Hollandsch hart, dat 'hem in 't lijf klopt' zeggen of zingen moge, zijn aangezicht is zuidelijk bruin, en hij heeft een zeer schoon en waarlijk bliksemend oog. Hij heeft een hoog en veelbeteeken[en]d voorhoofd, dun grijs haar, vroeger koolzwart naar ik verneem, en een zeer karakteristieken neus, waarvan de eene vleugel opgetrokken zijnde, een zeer kennelijken trek aan zijn gelaat geeft. Hij spreekt weinig, maar goed. Men ziet en gevoelt terstond in hem den rechtschapen man. Ten mijnen opzichte zeer vriendelijk.[19]

Het werd een avond met 'veel luim, veel geest, veel scherts'. De volgende dag legde Beets een visite af bij Van der Hoop, waarna hij 's avonds in de Hollandsche Maatschappij voor zo'n tachtig toehoorders optrad.[20]

Voor Beets ging er een droom in vervulling toen Tollens hem na afloop van zijn voordracht uitnodigde om de volgende dag koffie te komen drinken.[21] Tollens ontving hem hartelijk in zijn huis in de Wijnstraat. In zijn dagboek noteerde Beets dat het bezoek en gesprek de aangename indruk bevestigden die hij van de mens en dichter had gekregen: 'Een braaf, goedhartig man; zonder eenige aanmatiging of gemaaktheid. Buitengewoon, maar in eenvoudigheid.' Beets meende dat men Tollens' oeuvre beter kon begrijpen als men de dichter zelf gezien en gesproken had. Hij vond de Rotterdammer een voorbeeld van een man die 'homogeen met zijne poëzie' was. Ook maakte hij kennis met Tollens' vrouw, Gerbrande Catharina Rivier (1780-1838). Beets stelde vast dat zij zich niet in het gesprek mengde en beschreef haar weinig eerbiedig als een 'dikke schommelige huismoeder, waarin men wel zijn "hartig wijf" wil zien, maar achter wier erg wipneusje' men niet de Muze uit zijn vroege poëzie zou zoeken.[22] Maar dat oordeel hield hij vanzelfsprekend voor zichzelf; de student-auteur trad de dichter nederig en met grote eerbied tegemoet.

Het zou niet voor het laatst zijn dat Beets bij hen zou langsgaan; een paar maanden later volgde een tweede ontmoeting.[23] Het was de eerzuchtige jonge dichter gelukt door te dringen tot de beroemde Tollens.

Nicolaas Beets als student. Ingekleurd portret in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1838. Privécollectie.

Almanakredacteur en predikant

In 1836, het jaar dat hij het dichtverhaal *Guy de Vlaming* publiceerde, besloot Beets dat hij niet langer bekend wilde staan als de slippendrager van Lord Byron; hij schudde zijn romantische veren af. Dat had alles te maken met een sleutelmoment in zijn leven: zijn bekering. Later verklaarde hij dat hij door het lezen van *The Anxious Enquirer After Salvation* (1834) van de Engelse predikant John Angell James een ander mens was geworden. Beets liet zijn 'zwarte tijd' achter zich en dat had ook gevolgen voor zijn poëzie.

Het eerste gedicht waarin hij een andere toon aansloeg, was 'Bij een kind', dat hij in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1837 publiceerde. Daarin bezingt hij de onschuld van een slapend jongetje, dat zich nog niet bewust is van alle teleurstellingen die het als volwassene te wachten staan. Ook schreef hij een gedicht

'Aan een jonge moeder', met de beginregels: 'Wat zijt ge met uw zuigling aan de borst / Gelukkig; gij gezegende der vrouwen!'[24] Beets' *Weltschmerz* had plaatsgemaakt voor optimisme en godsvertrouwen.

Beets trok zich terug uit het studentenleven, studeerde af en promoveerde in 1839 in de theologie. In het najaar van 1839 verscheen zijn *Camera Obscura* en een paar maanden later het dichtstuk *Ada van Holland* (1840). Dat laatste droeg hij op aan de man die al vele jaren 'de liefde en de trots' van de Nederlandse natie was: Hendrik Tollens. In zijn opdracht benadrukte Beets dat hij veel hoogachting koesterde voor de man 'wiens karakter en bestaan in zoo volmaakte overeenstemming zijn met den geest en het kenmerkende zijner schoone Poezy'.[25] Zo beklemtoonde hij eens te meer dat hij afscheid had genomen van zijn romantische fase. Voortaan zou hij, net als Tollens, God, gezin en vaderland bezingen. Tollens was ingenomen met de opdracht, schreef hij Beets, en met *Ada van Holland*: 'Vele uitstekend fraaije dichtregelen – maar vooral de conceptie van 't geheel, heb ik bewonderd.' Het dichtstuk had hem een aangename zondagavond bezorgd, en hij was pas gaan slapen toen hij de laatste regel had gelezen.[26]

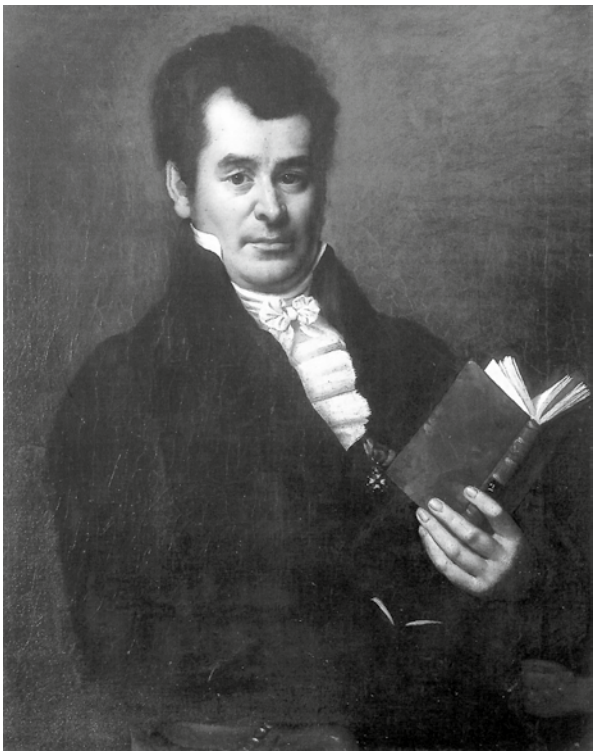

Hendrik Tollens, door Jan Willem Pieneman. Privécollectie.

Ook op een andere manier had Beets in deze periode met Tollens te maken. Op 17 mei 1840 stuurde hij een gedrukte circulaire rond waarin hij bekendmaakte dat hij met onmiddellijke ingang het redacteurschap van de *Nederlandsche Muzen-Almanak* zou overnemen van Johannes Immerzeel, die het jaarboekje vanaf 1818 had uitgegeven. Dat Beets die taak op zich nam, had ermee te maken dat hij nog geen werk had en in afwachting was van een beroep als predikant; het redacteurschap leverde hem tweehonderd gulden per jaar op.[27] Maar ook Beets' eerzucht speelde een rol, want de *Nederlandsche Muzen-Almanak* was een instituut.[28]

Vanaf nu had Beets er een serieuze redactionele taak bij, waarvoor hij veelvuldig met dichters moest corresponderen. Tollens waarschuwde hem dat hij 'spoedig meer verdriet dan genoegen' van zijn functie zou hebben. Hij sprak uit ervaring, want hij was redacteur geweest van de eerste twee jaargangen en was nooit de 'kwelling' vergeten die hij zich daarmee op de hals had gehaald.[29] Maar hij beloofde af en toe een versje bij te dragen. Beets was er maar wat blij mee. Nederland kon wel wat minder ongetalenteerde dichters en wat meer 'Tollensen' gebruiken, antwoordde hij hem: 'Misschien (ik ben onbescheiden) ontglipt uwe Muze nog wel 't een of ander, dat my zou kunnen ondersteunen, in den loop van dit jaar, en in het afdrukken van het geheele boeksken. Ik ben echter met het ontfangene meer dan tiendubbel tevreden.'[30]

Er zouden slechts twee almanakken onder Beets' redacteurschap verschijnen: die voor 1841 en 1842. Tollens publiceerde in beide jaargangen een gedicht. Dat Beets er daarna mee ophield, had niet zozeer te maken met de negatieve recensie die *De Gids* over de *Nederlandsche Muzen-Almanak* publiceerde, als wel met zijn nieuwe werkzaamheden. Op 3 september 1840 trad Beets in het huwelijk met de adellijke Aleide van Foreest, en een maand later werd hij bevestigd als predikant in Heemstede. Vanaf dat moment had hij het razend druk met preken en met zijn pastorale taken, waardoor er voor de literatuur weinig tijd overbleef.

Op 19 november 1840 informeerde Tollens hoe het Beets in zijn 'gansch niet onöogelyke pastorie' verging. Hoe hij wist hoe de pastorie eruitzag? Hij was er, een paar dagen voor Beets' huwelijk, langsgegaan en was er vriendelijk ontvangen door de weduwe van de vorige predikant: 'Ware er een schoorsteenspiegel in de ruime kamer aan de regterhand geweest, zoo zou ik er een kaartje hebben tusschen gestoken.'[31]

Zes dagen later antwoordde Beets hem en nodigde hij hem uit om eens langs te komen in de pastorie. Enigszins zelfingenomen merkte hij op: 'Ik ben hier zeer gelukkig en tevreden, en (mag ik het in eenvoudigheid tot u zeggen?) beval hier nog al.' Druk was het wel, omdat hij op zondag twee keer moest preken en op woensdag (in de wintertijd) nog een derde keer, maar gelukkig ontbrak het hem naar eigen zeggen 'noch aan lust en yver, noch aan menschelyke aanmoediging, noch aan hogere ondersteuning'.[32]

Huize Ottoburg in Rijswijk, Tollens' woon- en sterfhuis, door Evarhardus Koster. Privécollectie.

Ook in de jaren hierna bleef de relatie hartelijk, al was er geen sprake van intensief contact. Wel stuurde Tollens af en toe een presentexemplaar van zijn werk naar Beets, en Beets aan Tollens, waarvoor ze elkaar beleefd bedankten. Persoonlijke ontmoetingen zijn er, afgaande op hun brieven, niet geweest. Behalve met Beets' predikantenbestaan en jonge gezin had dat vermoedelijk te maken met het feit dat Beets zich in deze jaren ontwikkelde tot een orthodoxe predikant. In Heemstede ging hij vooral om met 'Broeders in de Heere', hardliners van het Réveil, onder wie Isaäc da Costa. De gematigde Tollens voelde zich daar niet bij thuis.

De laatste brief van Tollens aan Beets is van 30 november 1853. Tollens woonde inmiddels niet meer in Rotterdam. Na zijn pensioen had hij zich met twee dochters in Rijswijk gevestigd, in Huize Ottoburg, dat al spoedig bekend kwam te staan als het Tollenshuis. Uit de brief kunnen we opmaken dat Beets hem de bundel *Korenbloemen* (1853) had toegestuurd. Hoewel Tollens die nog maar had doorgebladerd, verheugde hij zich erop de verzen aan de theetafel voor te dragen: 'Wy stellen ons weer vry wat genot van uwe zinryke en kernvolle poëzy voor en zullen er U weer menigmaal voor danken, zonder dat gy 't hoort.'[33]

Een opstel over Tollens

In 1854 werd Beets beroepen naar Utrecht, waar hij met zijn gezin naartoe verhuisde. Hij vestigde zich in een groot en statig huis in de Boothstraat (nu nummer 6), midden in de binnenstad. Twee jaar later, op 8 mei 1856, sloeg daar het noodlot toe toen zijn geliefde Aleide in het kraambed overleed. Ze was pas zevenendertig en liet hem achter met acht kinderen. Beets wist zich geen raad. Door het overlijden van zijn vrouw had Beets waarschijnlijk niet veel aandacht voor de dood van Tollens, die op 21 oktober 1856 op zesenzeventigjarige leeftijd de laatste adem uitblies. Een gedicht bij zijn dood heeft Beets niet geschreven.

Wel gaf hij vijf maanden later op een andere manier zijn oordeel over de overledene. Juist in deze periode betrad Beets regelmatig het spreekgestoelte om letterkundige opstellen voor te lezen. Zijn 'lezingen' vonden steevast plaats in het winterseizoen, vanaf november tot maart, als de dagen kort waren en de avonden lang. In maart 1857 hield Beets bij de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in Utrecht een lezing over Tollens. De tekst (vijfenvijftig pagina's!) publiceerde hij in het eerste deel van zijn *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* (1858), dat hij de ondertitel *Een tijdschrift op onbepaalde tijden* meegaf.[34]

In dat opstel typeert hij Tollens, zoals we al zagen, als een 'welluidende harp', die meer dan vijftig jaar de 'lust en liefde' van Nederland was geweest. Met vreugde zag hij dat er plannen werden gemaakt om een standbeeld voor Tollens op te richten. Maar nu Tollens niet meer leefde, wierp Beets de vraag op of hij dat ook voor de huidige generatie zou blijven. In zijn opstel wilde Beets een 'onpartydig' oordeel geven van diens dichtwerken om zo bij te dragen tot een 'waardige vereering' van Tollens' nagedachtenis.[35]

Beets geeft een overzicht van de dichtwerken die Tollens gedurende meer dan vijftig jaar schreef. Over het jeugdwerk oordeelt hij opvallend mild: 'By Tollens kan men ook in de vroegste dichtproeven de kiemen van eenen echt dichterlijken aanleg onmogelijk miskennen.' Verder roemt hij Tollens' beschrijvingen van de natuur, het vaderlandse gevoel dat uit zijn verzen spreekt en de lofzangen op zijn gezin. Maar Beets is niet over alles te spreken. Zo is hij van mening dat sommige verzen te wijdlopig zijn en noemt hij Tollens' gedicht 'Op den eersten tand van mijn jongstgeboren zoontje' overdreven.[36] Het geeft volgens Beets blijk van 'een zekere onevenredigheid, een zekere overspanning', die aanleiding tot spot kan geven.[37]

Aan het einde maakt Beets de balans op. Volgens hem staat het vast dat Tollens een man met een 'Dichterlijke Natuur en Buitengewone Gaven' was. Er was in de vijftig jaar dat hij als dichter actief was geen vers uit zijn pen gevloeid dat die uitspraak logenstrafte. Ondanks zijn schatplichtigheid aan buitenlandse auteurs,[38] was zijn gevoel 'levendig en fijn', zijn smaak zuiver en zijn uitdrukking 'juist, en

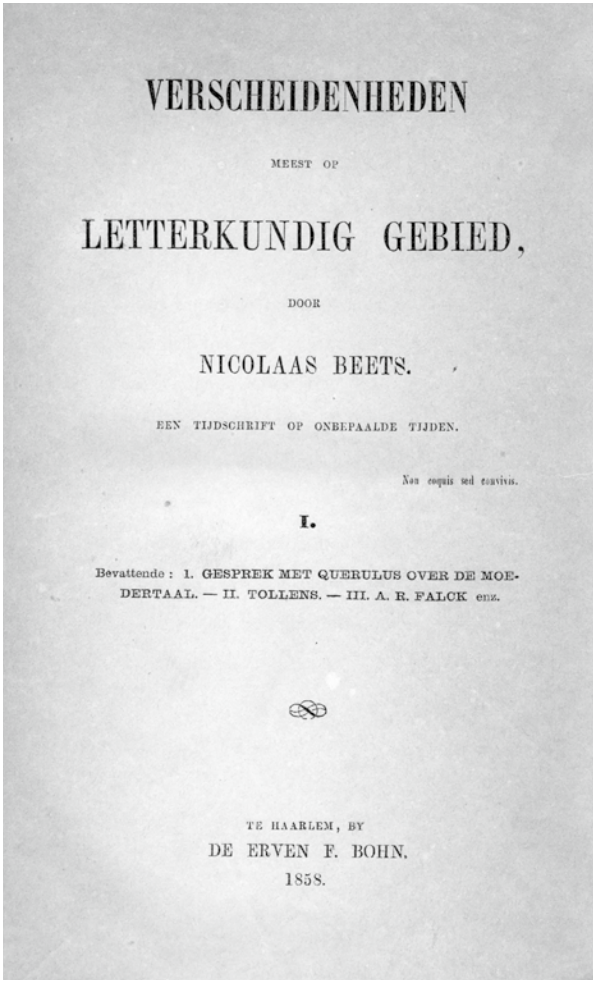

VERSCHEIDENHEDEN

MEEST OP

LETTERKUNDIG GEBIED,

DOOR

NICOLAAS BEETS.

EEN TIJDSCHRIFT OP ONBEPAALDE TIJDEN.

Non coquis sed cunivus.

I.

Bevattende: I. GESPREK MET QUERULUS OVER DE MOEDERTAAL. — II. TOLLENS. — III. A. R. FALCK enz.

TE HAARLEM, BY
DE ERVEN F. BOHN.
1858.

Titelpagina van het eerste deel van Beets' *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* (1858).

eenvoudig', al was zijn werk niet altijd vrij van 'zelfbehagen' (eigenliefde) en 'eenige gemaaktheid'.[39]

Volgens Beets was het terecht Tollens een volksdichter te noemen: 'Geen dichter misschien werd ooit in Nederland zoo algemeen door alle lezende klassen der maatschappy gelezen.' Dat lag echter niet aan zijn volkslied, 'Wien Neêrlands Bloed', waarover Beets opvallend negatief oordeelt. Volgens hem was het te 'weinig nationaal'; men hoefde slechts het woord 'Neêrlands' in de eerste regel te veranderen en het kon door alle volkeren met een vaderland en een vorst worden gezongen. Tollens was ook geen volksdichter vanwege de vele 'nationale onder-

werpen' die hij in zijn werk aan de orde stelt. Nee, dat hij het was lag aan zijn toon, die voor iedereen begrijpelijk is en in alle harten weerklank vindt: 'Zich algemeen te doen verstaan, zich algemeen te doen beminnen, ziedaar het geheim van zijne, en van alle populariteit.'[40]

En toch was hij, concludeerde Beets, géén eersterangs dichter; Tollens zelf was volgens Beets de eerste om dat toe te geven. Daarvoor miste zijn geest de diepte en scherpte die men bij eersteklas auteurs aantreft. Zijn gedichten laten de lezer slechts het oppervlakkige leven zien: 'de *gevels* der huizen; en als hy de huizen binnentreedt, nog weder gevels; maar het binnenste heiligdom niet.' Vandaar dat ze, aldus Beets, ondanks de rijke afwisseling van vorm, blijk geven van een zekere eentonigheid en inhoudelijke 'armoede'.[41]

Hoe is dat te verklaren? Het heeft volgens Beets te maken met wat Tollens over 'godsdienst en zedelijkheid' schrijft. Hoewel Beets het niet met zoveel woorden zegt, is hij van mening dat Tollens te weinig een christelijke dichter is geweest. Het enige godsdienstige dat in zijn poëzie terecht is gekomen, is een 'algemeen denkbeeld van Onsterfelijkheid, en een flaauwe Hoop van Wederzien'. In veel van zijn gedichten is zelfs daar geen sprake van: 'Dikwijls zien wy deze poëzy, gissende en dolende, in het onzekere rondtasten, waar hooger licht sints eeuwen een goeden en veiligen weg heeft aangewezen.' Tollens heeft in zijn poëzie tal van deugden aanbevolen, stelt Beets, zoals vaderlandsliefde en barmhartigheid jegens armen en noodlijdenden, maar hij besteedt vrijwel geen aandacht aan de 'diepste behoefte van het menschelijk hart'. Dat wil zeggen: 'het inwendig derven en ontbreken, en zijne vervulling uit den rijkdom der genade Gods'. Tollens verwijst dus niet vaak genoeg naar God, en waar hij het doet, is het als 'voorbeeld van liefde, als leeraar van zachtmoedigheid en van godsdienstige verdraagzaamheid' (in de geest der Verlichting).[42]

Kennelijk was dat niet genoeg voor de conservatieve Beets. Hoewel hij Tollens naar eigen zeggen niet als mens en christen wilde beoordelen, stelde hij vast dat het ontbreken van een zedelijke, christelijke toets het belang van zijn werk ondermijnde: 'Vandaar dat deze poëzy, in den beperkten kring van denkbeelden waarin zy zich beweegt, den Mensch wel kan streelen, maar den Christen en den Denker beiden, menigmaal onbevredigd moet laten.' En vandaar ook dat Tollens, zo sloot Beets af, géén tweede Jacob Cats was, geen 'Leidsman en Vraagbaak' van het volk, hoewel hij een betere dichter was geweest.[43]

Dat standpunt kwam hem te staan op een berisping van de Rotterdamse letterkundige Arie de Jager (1806-1877), die Tollens' omstandig verdedigde in een lezing, die hij publiceerde onder de titel: *Tollens' dichterrang gehandhaafd tegen de bedenkingen van Dr. N. Beets* (1859).[44] In het voorbericht merkte hij snedig op: 'Wij zouden in de rij onzer vaderlandsche dichters noch Bilderdijk, noch Tollens, noch

Het standbeeld van Tollens te Rotterdam, prent uit 1860. Privécollectie.

ook Beets gaarne missen; maar wat wij zouden willen missen, is die onzalige zucht tot partijdige beoordeeling, tot kleinachting van anderer verdiensten, die wij nu en dan, ook op letterkundig gebied, te betreuren hebben.'[45] De Jager legde uit waarom hij het niet met Beets eens was. Niet alleen klopte het niet dat Tollens géén christelijke dichter was, er was ook geen enkele reden om Tollens geen eersterangsdichter te noemen.

Hoe groot de waardering voor Tollens is, schrijft De Jager, blijkt uit het feit dat binnenkort een standbeeld voor hem zal verrijzen: 'Wij zullen niet de partijdigheid hebben het te begroeten als dat van den geniaalsten of den eersten dichter van Nederland; maar als dat van één onzer edelste, onzer grootste; als van onzen uitnemendsten volksdichter.'[46] Het door Jan Stracké ontworpen, marmeren stand-

beeld werd een jaar later, op 24 september 1860, door koning Willem III onthuld in Rotterdam, Tollens' geboortestad. Beets mocht dan kritisch zijn, hij was er die dag gewoon bij aanwezig om zijn Tollens eer te bewijzen.

Besluit

Beets visie op Tollens was in de loop van de jaren geëvolueerd. In zijn jeugdjaren was Tollens een vanzelfsprekend onderdeel van zijn leven en een voorbeeld voor zijn eigen dichterschap. Toen hij in Leiden ging studeren en naam maakte als auteur, leerde hij hem ook persoonlijk kennen. Hij trad de beroemde dichter met respect en eerbied – en ook wel vanuit een jeugdig opportunisme – tegemoet. De brieven laten zien dat beide mannen respect voor elkaar hadden, maar echt bevriend zijn ze nooit geworden. Daarvoor waren het leeftijdsverschil en ook hun religieuze verschillen te groot. Toen Tollens overleed, schreef Beets een opstel waarin hij waardering uitte, maar ook oordeelde dat hij te weinig een christelijke dichter was.

Een eersterangsdichter was Tollens daardoor volgens Beets niet. Wie dat volgens hem wel was, vermeldt hij in zijn opstel niet, maar dat kan er maar een zijn. Twee jaar eerder, in 1855 had hij al een lezing gehouden over Bilderdijk, waarin hij drie stellingen verdedigde: Bilderdijks poëzie is poëzie in de ware zin van het woord, zijn poëzie behoort tot de hoogste kunst en zijn poëzie stelt de Nederlandse taal in al haar kracht en schoonheid in het licht. Om die reden verdiende Bilderdijk een lauwerkrans. Heel Nederland moest dankbaar zijn dat er een man als Bilderdijk had geleefd. Voor hem was Bilderdijk 'Facile Princeps', degene die moeiteloos boven iedereen uitsteekt.[47] Daar was Tollens, die zelf een groot bewonderaar en verzamelaar van Bilderdijk was,[48] het ongetwijfeld mee eens. Beets is dus altijd een Bilderdijkiaan gebleven.

Bijlage: de correspondentie tussen Hendrik Tollens en Nicolaas Beets (1835-1853)

Er zijn zeven brieven van Tollens aan Beets (in de Univeritaire Bibliotheken Leiden) en twee van Beets aan Tollens (in de Koninklijke Bibliotheek). De transcripties zijn van Ruud Poortier, gecontroleerd en aangevuld door Rick Honings.

1 Tollens aan Beets, Rotterdam, 8 november 1835. Signatuur: UB Leiden, LTK Beets A.

Weledele Heer!
Ik heb my zeer vereerd gevonden door het geschenk, dat UEd my van Uw nieuw Gedicht hebt gelieven te doen.[49] Waarschynelyk zou ik gewacht hebben met UEd daarvoor myne erkentenis overtebrengen, tot dat ik my door deszelfs lezing zou hebben vergast, indien zich niet al dadelyk eene gelegenheid had aangeboden om UEd myn beleefden dank voor Uwe vereerende onderscheiding te doen toekomen.

Afgaande op hetgeen my vroeger van Uwen kunstarbeid onder het oog is mogen komen, stel ik my een paar aangename uren van de kennismaking met Uwen *Kuser* voor. – Met innig genoegen zie ik de eer onzer Nederlandsche poëzy door meer dan een ontluikend talent tegen alle verval en vermindering beveiligen, en ik verheug my hartelyk in de ontginning van elken nieuwen grond, die ons dichtbloemen van een nieuw schakeersel geeft te plukken.

Neem deze verzekering van een vroeger beoefenaar en een blyvend beminnaar onzer vaderlandsche poëzy welwillend aan, en geloof dat ik my met achting noeme
UwelEd. Dienstv. dienaar,
H. Tollens Cz
Rotterdam 8 November 1835

2 Tollens aan Beets, Rotterdam, 4 juni 1840. Signatuur: UB Leiden, LTK Beets A 1.

Ik zou uw minzaam billet van 18 Mei[50] vroeger beantwoord hebben, myn waarde kunstbroeder! indien ik het niet eerst gisteren had ontvangen. Zie hier een paar coupletjes voor den Muzenalmanak.[51] Zy zyn wel zeer onbeteekenend, maar ik heb niet anders. Neem ze als een bewys van myn goeden wil, en leg ze ter zyde, zonder vrees dat ik er boos om worden zal, zoo zy niet van Uwe gading zyn.

Ik feliciteer den Muzenalmanak met zynen nieuwen Redacteur.[52] Maar – hou my deze voorspelling ten goede – gy zult spoedig meer verdriet dan genoegen van Uwe betrekking hebben, of gy zoudt gelukkiger moeten zyn dan ik en zoo veel anderen. Ik ben redacteur van de twee eerste jaargangen geweest en vergeet nooit de kwelling, die ik er my mede op den hals gehaald heb. De goede Adam Simons[53] heeft het my eerst kort voor zyn dood kunnen vergeven, dat ik in een zyner rijmpjes twee al te onbehagelyke regels wat opgeflikt[54] heb, en een ander poiet,[55] wiens werk ik waagde af te keuren, is met zyn wrevel tegen my ten grave gedaald. – Potgieter is het ook moê geworden: hy heeft geabdiceerd.[56] – Ik zal my er my hartelyk in verheugen, als uwe rust ongestoord en myne voorspelling onvervuld moge blyven.

Ik verlang zeer naar uwe Ada.[57] Hare eerste ontmoeting heeft den wensch naar eene nadere kennismaking in my opgewekt. – Uw gedichtje op een gestorven kindje[58] is my geworden. 't Is regt naïf en gevoelig. Ik dank u er voor.

Met den toestand van onzen Van der Hoop heb ik diep medelyden, welk een onaangenaam mensch hy ook zyn moge.[59] Zyn boedel is in den allerberooidsten staat en zyne vrouw is stervende.[60] De familie wil hem doen expatrieren.[61] In welk verband staat toch genie tot lichtzinnigheid? Vaar wel! hou my dit lang epistel ten goede en wyt het alleen aan de achting, waarmede ik ben

TT
Tollens
Rotterdam 4 Juny 1840

3 Beets aan Tollens, Leiden, 14 juni 1840. Signatuur: KB 70 F 57, 2.

Weledele Heer en Vriend, want zoo immers mag ik u wel noemen? Zoo even ontfang ik den exempl. van myn Ada ter myner beschikking en ik haast my u het nevengaande toetezenden. Dank voor uw hartelyken en welmeenenden brief en uwe de daarby gevoegde dichtregelen die my zeer welkom waren. De vele zwarigheeden aan de Redactie verknocht heb ik overzien, maar ik kan de opdracht er van, in myne omstandigheeden,[62] niet afwyzen, en *alles* heeft zyn kwade zijde. Echter heb ik myn contract met Laarman aanvankelyk maar voor een jaar gemaakt.[63] Mocht nu ergens Nederland maar wat meer Tollensen hebben, op dat ik de bydragen van A, B, C. en het heele alphabet, naar wensch kon ter zyde leggen. – Misschien (ik ben onbescheiden) ontglipt uwe Muze nog wel 't een of ander, dat my zou kunnen ondersteunen, in den loop van dit jaar, en in het afdrukken van het geheele boeksken. Ik ben echter met het ontfangene meer dan tiendubbel tevreden.

Ik logeer tegenwoordig hier by myn aanstaanden Grootvader van der Palm,[64] met wien het hard achteruitgaat, zoodat ik niet denk dat hy ooit myn grootvader worden zal. Echter zal hy nog langer moeten lyden dan hy hoopt en schynt te verwachten. Zyne helderheid van hoofd blyft geheel ongedeerd en is nog steeds de vereering en bewondering van alle omstanders.

Ik heb geloof ik eenigen kans u by de promotie van myn vriend Reesema[65] te zullen ontmoeten; mocht het zoo zyn het zou my zeer gelukkig maken.

Intusschen ben ik met hoogachting en liefde
Uw dienstw. dienaar
Nicolaas Beets
Leyden, 14 Juny 1840.

4 Tollens aan Beets, Rotterdam 15 juni 1840. Signatuur: UB Leiden, LTK Beets A 1.

Myn waarde Beets!
Na het genot van een alleraangenaamste zomerzondag, werd my gisteren nog, daarenboven, een alleraangenaamste zondagavond door U geschonken. Tehuis komende vond ik namelyk Uw pakje, en ik ben niet gaan slapen voor ik Uw Gedicht van den

eersten regel tot den laatsten had gelezen.[66] Ik dank U voor dat keurig lettergeschenk; ik dank U voor de vereerende Opdragt,[67] waar ik trotsch op ben; ik dank U voor het genoegen, dat gy my hebt verschaft. –

Ada zelve is fiks en uitmuntend geteekend. Zy is allerbelangrykst. Verscheiden passages, zoo als byvoorb. het onderhoud tusschen haar en Banjaart, zyn voortreffelyk. Vele uitstekend fraaije dichtregelen – maar vooral de conceptie van 't geheel, heb ik bewonderd... doch vergeef myne voortvaren[d]heid: ik vergat daar in myne overyling dat ik aan Uzelven schreef en dat niets pynelyker is, dan in het aangezigt te worden geprezen. Ik zal er dan ook aan Uzelven geen woord meer van zeggen, hoe veel my nog op de lippen ligt. Heden nog of morgen zal ik wel andere ooren om te hooren vinden. Beleef niet minder eer en genoegen aan deze nieuwe lettervrucht, dan aan al uwe vorigen!

Gaarne zou ik, om myne oudsten vriend v. Reesema[68] genoegen te doen, de promotieparty van zyn twee oudste zonen komen bywonen, maar eenig nawee van eene ligte ongesteldheid maakt het my ongeraden. – Van heeler harte deel ik in den treurigen toestand van den waardigen van der Palm. Sedert meer dan dertig jaren heb ik hem gemeenzaam gekend en hooggeacht en liefgehad. Hy plagt ook my wel te kunnen zetten. God make zyne uitgang zacht! Wilt Gy hem nog eens ten hartelykste van my groeten? Doe dat! en geloof tevens dat ik met de opregtste gevoelens van achting en vriendschap, met de ongeveinsdste toejuiching van uwe talenten en met hoogmoed op uwen dichterlyken roem, voor altoos ben

TT

Tollens

Rotterdam 15 juni 1840.

5 Tollens aan Beets, [Rotterdam], 19 november 1840. Signatuur: UB Leiden, LTK Beets A 1.

Myn waarde Beets!

Hiernevens een exemplaar van myne Verstrooide Gedichten,[69] waarin gy niet veel nieuws zult vinden.

Voor een paar dagen heb ik den Muzenalmanak ontvangen.[70] My dunkt, dat de inhoud vry wat beter is dan in de laatste twee jaren. Er bevinden zich uitmuntende stukjes in. Zelfs het versje van myn jongsten zoon,[71] dien ik altyd het rymen heb afgeraden, en die my, misschien daarom, nooit iets van zyn werk onder de oogen brengt, bevalt my nog al.[72] Ik zal hem echter, tot eene nieuwe ontmoediging, zeggen dat hy het denkbeeld van myzelven gestolen heeft. Zie het eerste deel myner Nieuwe Gedichten: Aan de maan.

Zonder my te kunnen herïnneren hoe zy in myne handen komen, heb ik voor eenigen tyd nevengaande Gedichtjes van Van der Palm gevonden. Ik nam toen dadelyk het besluit van ze aan U te geven. Hoe oud ze ook zyn, is het schrift nog kennelyk van zyne hand.

Hoe maakt gy het met uw lieve vrouw in uwe gansch niet onöogelyke pastorie?[73] – Hoe ik weet dat uwe pastorie niet onöogelyk is...? Ik heb haar, daags vóór uw trouwen, met Warnsinck[74] en onze beide familie langsgegaan, ingetreden en opgenomen. De weduwe van uwen voorganger[75] was vriendelyk genoeg, om ons dat niet te weigeren.

Ware er een schoorsteenspiegel in de ruime kamer aan de regterhand geweest, zoo zou ik er een kaartje hebben tusschen gestoken.

Het zal my verheugen als ik eens iets van U hoor, en vooral als het iets regt goeds is. Leef gelukkig! Groet uw vrouw hartelyk van mynentwege, en geloof my in alle opregtheid,
Uw vriend
Tollens
19 Novb 1840.

6 Beets aan Tollens, Leiden, 25 november 1840. Signatuur: KB 70 F 57, 3.

Zeer waarde Heer en Vriend!
Hoe aangenaam werd ik gisteren verrast door uw vriendelyk en kostelyk geschenk, waarvan de waardy nog zoo zeer verhoogd werd door den lieven brief, dien ik er by ontfangen mocht, en waar u het my ik weet niet hoe aangenaam aandeed, dat gy de attentie gehad hadt myne pastorie eens binnen te gaan. Was het om de plaats voorlopig eens op te nemen, waar gy twee menschen hoogstgelukkig maken zoudt, indien gy er ooit of ooit eens den proef wildet komen nemen van hunne nederige gastvryheid? In allen gevallen nemen zy het als een gunstig voorteeken aan.

Ik ben hier zeer gelukkig en tevreden, en (mag ik het in eenvoudigheid tot U zeggen?) beval hier ook nog al. Druk heb ik het uitermate; daar ik behalve de 2 Zondagsbeurten, in dezen wintertyd ook nog eenmaal 's Woensdagsavond preêken moet. Voeg hier by dat myn Gemeente zeer uitgestrekt is, en bediend behoort te worden. Gelukkig ontbreekt het my durf ik zeggen, noch aan lust en yver, noch aan menschelyke aanmoediging, noch aan hogere ondersteuning. Zwaar weegt my met dat al de verplichting aan myn grootvaders Biografie;[76] waartoe ik nu echter de eerste bouwstoffen althands byeen heb, en waarby ik op de medewerking van 's mans Vrienden rekenen mag. Indien ook Gy, door een of andere herinnering, inval, of karaktertrek die u nu of dan byzonder voor den geest mocht staan, opteteekenen, daartoe ook het uwe wilde bydragen, zou ik alwederom zelven verplichtingen aan u hebben. Dank intusschen voor de toegezonden versjens.[77] Ik heb een heelen schat van dat soort gevonden. Ondertusschen zyn zy 's mans *sterkste zyde* niet, dunkt my. Myn schoonmoeder kan zeer mooi een albumvers van hem opzeggen, geschreven in het A. van een buitenlandschen vriend, en dit heb ik altyd het beste poëtische voortbrengsel gevonden dat uit v.d. P.[s] pen gevloeid is. Maar 't kan wel zyn dat dit grootendeels door de melodieuse voordracht komt.

Ik wensch u van harte geluk met de Promotie van den zoon, en, wat gy er ook over zeggen moogt, met de verskunst van uwen L.J.A. – ik vind dit stukjen recht lief en naif:[78] Heeft hy zynen vader bestolen, vergeef het hem. Al het uwe en het zyne, rekent hy. Nietwaar, de Muzenalmanak is toch wat opgeknapt? –

De heer Ryckevorssel[79] heeft my verzocht althans een bydrage te komen lezen. Ik kan om/aan zulke dingen niet *denken* dan na nieuwjaar. Maar of er dan nog wat van komen zal, weet ik naauwlyks. Hoe 't ga, de goede wil is er, vooral ook om by die gelegenheid u weer eens te zien.

Met hoogachting onderschryf ik my
Uw hartelyk toegenegen
Nicolaas Beets
Heemstede, Nov. 25 1840

P.S. Myn lieve Aleide verzoekt hare oprechtste en hartelyke groeten. Hebt gy u niet verheugd aan da Costaas wederkeering tot de Muzen?[80] Prof van Lennep[81] heeft my het stuk ter lezing beloofd, en ik verlang er hartelyk naar. Vaarwel.

7 Tollens aan Beets, Rotterdam, 21 september 1841. UB Leiden, LTK Beets A 1.

Myn waarde Beets!
Ik heb maar geen vrede met het verlies van myn brief. Ik ontvang er jarelyks, in myne handelsbetrekking, misschien een paar duizend, en herinner my niet, dat er ooit een vermist is. 't Spyt my, om dat er van anderen in gerept wordt en het schriftuur in verkeerde handen kan gekomen zyn. De recensie in den Gids, waarin gezegd word[t] dat men van de lezing van den Muzenalmanak walgde en het hart ging verfrisschen aan het vers van da Costa, gaf my aanleiding om van het laatste te spreken.[82] Ik ben nu en dan verbazend los in den mond!

Hiernevens een ander afschrift van myn rympje.[83] Het heeft niet veel om 't lyf, maar ik bewaarde zoo gaarne voor een laatsten bundel het weinige, waarop ik zelf eenigen prys stel.

Zult gy ons den aanstaanden Winter uw Gedicht[84] niet eens komen voorlezen? De afstand is toch zoo heel ver niet. Wy vergaderen, zoo als gy weet, des Dingsdags. Nergens voorzeker wordt gy met meer belangstelling gehoord; nergens wordt uwe Muze met meer hartelykheid en minder jalouzie ontvangen.

Vaarwel en geloof my opregtelyk
T.T.
Tollens
Rott. 21 Sept. 1841

8 Tollens aan Beets, Rijswijk, 21 december 1848. UB Leiden, LTK Beets A 1.

[Onder het adres:] Voor den Muzen Almanak van Tollens.
Gy hebt my, myn veelgeachte Vriend! regt verblyd, schoon niet verrast met het geschenk van uwe Dichtbundels,[85] want ik was stout genoeg, om er op te rekenen. Eerst gisteren heb ik ze ontvangen, en heden naar Haarlem te schryven hebbende, dank ik U er hartelyk en dadelyk voor. By de lezing zal ik er U in stilte nog wel dikwyls voor danken, zoo als ik ook voor het vroegere deeltje gedaan heb. Gy beschuldigt my van niet best gehumeurd te zyn jegens de jongere dichters; ik weet niet regt, waar die betichting uit voortvloeit, maar ik beken U echter, dat ik meermalen de schouders ophaal in weerwil van de wonderlyke luchtsprongen, die sommige onzer jongste poëten maken. Ik wenschte wel, dat zy U de kunst wat beter hadden afgezien, er zou dan wat meer duidelykheid en degelykheid in hunne gedichten heerschen. Had ik niet een onoverwinnelyken afkeer

van iemand in zyn gezigt te pryzen, omdat ik altyd zoo deerlyk met myne houding verlegen ben, als men het my eens doet, ik zou er U meer van zeggen. Dit eenige slechts: ik verheug my ten hartelykste in uwen roem, gelyk ik altyd doe, als hy zoo wel verdiend is, maar ik maak my, daar en tegen, wel eens boos, als ik onverdienden lof zie uitdeelen. Onder onze jongste dichters staat vooral *Ten Kate*[86] by my op hoogen prys.

Leef gelukkig en gezegend en ten zegen van velen in vele opzigten! Mogt gy daarby blyven medewerken aan de instandhouding der Nederlandschen poëzy, waartoe niemand bevoegder en beter in staat is dan gy.

Kom ik eens weder voor eenige dagen, gelyk verleden jaar, in de Haarlemse kwartieren, dan ry ik niet, zoo als toen, slechts de kerk voorby, maar ik stap de pastorie van Heemstede eens binnen. Brengt gy eens een bezoek aan de Residentie,[87] waag er dan een wandeling van twintig minuten aan, en kom eens zien waar ik thans, Goddankende voor veel onverdienden zegen, myn levenswinterdagen slyt.[88]

Groet uw vrouwtje en wees ten hartelykste gegroet van
T.T.
Tollens
Ryswyk 21 decbr 1848.

9 Tollens aan Beets, Rijswijk, 30 november 1853. UB Leiden, LTK Beets A 1.

Ik dank U, myn hooggeachte Vriend! ten hartelykste voor het fraai toegesteld[89] exemplaar van uwe Nieuwe Gedichten, my gisteren geworden.[90] – Een paar dagen te voren ontving ik van onzen kunstbroeder Ter Haar[91] een dankzegging voor mynen bundel,[92] dien ik hem ruim een maand geleden, gezonden had. Zyn brief begint aldus:

'Beets gaf my eens de raad, om na de ontvangst van boekgeschenken, onverwyld aan de auteurs daarvoor dank te zeggen' enz.

Gy ziet, dat ik uwen raad en niet zyn voorbeeld volg. Ik heb uw welkom geschenk nog slechts doorgebladerd, want het verzenlezen geschiedt by my doorgaans des avonds aan de theetafel overluid en verschaft ons menig aangenaam en somtyds nuttig uurtje. Wy stellen ons weer vry wat genot van uwe zinryke en kernvolle poëzy voor en zullen er U weer menigmaal voor danken, zonder dat gy 't hoort.

Thans zyn wy nog met den nieuwe bundel van Ten Kate bezig,[93] die ook vry wat schoons bevat. Onlangs zond hy my nog een Engelsch versje ter vertaling voor een bundel stichtelyke poëzy, die hy meent uit te geven.[94] Hy heeft dat ook aan U gedaan. Maar ik heb hem die taak geweigerd. In zyn eigen bundel vond ik stichtelyke gedichten, die my meer bevielen en zoodanige zal ik vooral ook in den uwen vinden. Zelfs in het lieve boekje van uwe protégée Kehrer trof ik er vry wat fraaijere aan.[95] Ik zie geen reden om van vreemden over te nemen, wat wy zelf even goed of nog beter bezitten. Uwe refutatie van onzen zich wel wat snel aanmatigenden vriend Potgieter heb ik met belangstelling gelezen.[96]

Wy beleven, dunkt my, een herfst, ongemeen ryk aan poetischen letteroogst. Niet alleen van Da Costa en De Bull hebben wy, zoo ik hoor, nog inzamelingen te wachten, maar ook de zevenentachtigjarige Van Hall zal nog de zyne aanvoeren.[97]

Vergeef myn overvloed van woorden. Als ik de pen in de hand heb, krabbelt zy voort en aan ledigen tyd, schoon Goddank! vry van zelfverveling, ontbreekt het my niet. Bewaar my in uw aandenken, waarop ik hoogen prys stel en geloof my hartelyk en opregt T.T.
Tollens
Ryswyk 30 Nov. 1853

Noten

1 Nicolaas Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1. Haarlem 1858, 35. Ik dank Marinus van Hattum, Lotte Jensen en Ruud Poortier voor het meelezen en becommentariëren van dit artikel.
2 Over leven, werk en tijd van Beets zie Rick Honings, *God, gezin en vaderland. De eeuw van Nicolaas Beets (1814-1903)*. Amsterdam 2026. Voor dit artikel heb ik enkele delen uit deze biografie hergebruikt.
3 Johs. Dyserinck, *Herinneringen aan Nicolaas Beets in woord en beeld. Naar aanleiding van de tentoonstelling in 's-Gravenhage 21-28 maart 1904*. Den Haag 1904.
4 Vergelijk Rick Honings, *De dichter als idool. Literaire roem in de negentiende eeuw*. Amsterdam 2016, 102. Zie in dit licht ook Marita Mathijsen, 'De aanval op de prulpoëten. De rol van de tijdschriften in het Nederlandse poëziedebat tussen 1825-1840', in: *Tijdschrift voor tijdschriftstudies* (1997) 2, 6-14.
5 Aantekening over Bilderdijk en Vrouwe Bilderdijk in Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets, B 17; Peter van Zonneveld, 'Nicolaas Beets over Willem Bilderdijk', in: *Het Bilderdijk-Museum* 1 (1984b), 14-15.
6 Brief van J. Immerzeel aan N. Beets, 26 juni 1832. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets, A 1.
7 Nicolaas, Beets, *Ter Nagedachtenis van Mr. Willem Bilderdijk. Hollands grootsten Dichter overleden den 18den December 1831*. Ed. Peter van Zonneveld, in: George Moormann (red.), [*Bilderdijkkist*]. Uitgave ter herdenking van de 250ste geboortedag en de 175ste sterfdag van Willem Bilderdijk. Haarlem 2006, ongepagineerd.
8 Marita Mathijsen, 'Dat al wie roem bejaagt aan Bilderdijk zich spiegel... Bilderdijk en de Leidse student-auteurs uit de jaren dertig van de negentiende eeuw', in: *Het Bilderdijk-Museum* 9 (1992), 13-18.
9 *De brieven van De Schoolmeester. Documentair-kritische uitgave*. 3 dln. Ed. Marita Mathijsen, dl. 1, 31.
10 'Bilderdijk', in: *Vox Studiosorum. Studentenweekblad* (1880), feestnummer (juni), 3.
11 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 1833-1836. Ed. Peter van Zonneveld. Den Haag 1983, 10, 22.
12 Peter van Zonneveld, *De Romantische Club. Leidse student-auteurs 1830-1840*. Leiden 1993.
13 Brief van B. Gewin en L.R. Beijnen aan Beets, 5 februari 1834. Universitaire Bibliotheken Leiden LTK Beets, B 4, 1.
14 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 46.
15 Van Zonneveld, *De Romantische Club*, 82.
16 Brief van N. Beets aan J. Immerzeel, 13 juli 1834. Koninklijke Bibliotheek, 133 C11.
17 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 215.
18 Brief van H. Tollens aan Nicolaas Beets, 8 november 1835. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A 1.
19 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 245.
20 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 244-246.
21 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 245-246.
22 *Het dagboek van de student Nicolaas Beets*, 246.
23 *We like us at a distance. De briefwisseling tussen Beets en Potgieter*. Interne publikatie Instituut voor Neerlandistiek UvA. Amsterdam 1980, 58-59.

24 Nicolaas Beets, *Dichtwerken*. 3 dln. Amsterdam 1876, dl. 2, 55.
25 Nicolaas Beets, *Ada van Holland*. Haarlem 1840, iii-iv.
26 Brief van H. Tollens aan N. Beets, 15 juni 1840. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A1.
27 Zie Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets F 2, 1.
28 Henk Eijssens, *De literaire almanak als standmeter van de Nederlandse poëzie. Gedemonstreerd aan de Nederlandsche Muzen-Almanak (1819-1840)*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2016.
29 Brief van H. Tollens aan N. Beets, 4 juni 1840. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A1.
30 Brief van N. Beets aan H. Tollens, 14 juni 1840. Koninklijke Bibliotheek, KW 70 F 57.
31 Brief van H. Tollens aan N. Beets, 19 november 1840. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A1.
32 Brief van N. Beets aan H. Tollens, 25 november 1840. Koninklijke Bibliotheek, 70 F 57, 3.
33 Brief van H. Tollens aan N. Beets, 30 november 1853. Universitaire Bibliotheken Leiden, LTK Beets A1.
34 Zie over Beets' opstel over Tollens ook Ruud Poortier, *Tollens' nagalm. Het dichterschap van Hendrik Tollens (1780-1856) in de Nederlandse herinneringscultuur.* Proefschrift Universiteit van Amsterdam, 2014, 74-75.
35 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 35-36.
36 Zie in dit licht Lotte Jensen, 'Een babytand als oorlogswapen. Geluk in tijden van bezetting', in: Lotte Jensen & Lisa Kuitert (red.), *Geluk in de negentiende eeuw*. Amsterdam 2009, 74-85, 273-274.
37 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 39, 47.
38 Lotte Jensen, 'Dichter des vaderlands? De transnationale Tollens', in: *De Negentiende Eeuw* 40 (2016), 169-201.
39 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 86-87.
40 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 72, 87-88.
41 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 88-89.
42 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 89-90. Poortier, *Tollens' nagalm*, 75 stelt het zo: 'Wat volgens Beets in het werk van Tollens ontbreekt, is de rol van Jezus Christus als verlosser van de zondige mensheid.'
43 Beets, *Verscheidenheden meest op letterkundig gebied* 1, 90.
44 Zie ook Poortier, *Tollens' nagalm*, 76-79.
45 Arie de Jager, *Tollens' dichterrang gehandhaafd tegen de bedenkingen van Dr. N. Beets*. Deventer 1859, [ii].
46 De Jager, *Tollens' dichterrang gehandhaafd*, 40.
47 Nicolaas, Beets, *Verpoozingen op letterkundig gebied*. Haarlem 1856, 254.
48 Over Tollens en Bilderdijk zie J. Bosch, 'Bilderdijk en Tollens', in: *Jaarverslag Vereeniging Het Bilderdijk-Museum 1939-'40.* Amsterdam 1941; Rick Honings, 'Bescheidenheid en Bilderdijkiaans bewustzijn'. De paradox van Hendrik Tollens' self-fashioning', in: *De Negentiende Eeuw* 40 (2016), 215-233. Over Tollens' Bilderdijk-verzameling: Marinus van Hattum, 'Banden van de oude stempel. Tollens' Bilderdijk-collectie', in: Rick Honings & Gert-Jan Johannes (red.), *Een sublieme nalatenschap. De erfenis van Willem Bilderdijk.* Leiden 2020, 206-209.
49 Beets had een exemplaar van zijn anoniem verschenen dichtstuk *Kuser* (1835) aan Tollens getuurd.
50 Niet bewaard.
51 In de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1841, 1-2 publiceerde Tollens het vijf strofen tellende 'Lenteliedje'.
52 Op 17 mei 1840 had Beets bekend gemaakt dat hij het redacteurschap van de *Nederlandsche Muzen-Almanak* zou overnemen van Johannes Immerzeel, die er vanwege zijn veelvuldige bezigheden afstand van moest doen.
53 Adam Simons (1773-1834), predikant, dichter en hoogleraar Nederlands in Utrecht. Zie over hem Rick Honings, 'Poet and Professor: Adam Simons', in: Rick Honings, Gijsbert Rutten & Ton van Kalmthout

(red.), *Language, Literature and the Construction of a Dutch National Identity (1780-1830)*. Amsterdam 2018, 73-96.

54 opgekalefaterd, ergste gebreken eraf.

55 Tollens bedoelt: 'poëet'.

56 De reden dat E.J. Potgieter niet meer aan de *Nederlandsche Muzen-Almanak* meewerkte, was vermoedelijk dat hij sinds 1837 zijn eigen almanak had, *Tesselschade,* die drie jaargangen zou verschijnen (van 1838 tot 1840).

57 Beets' dichtstuk *Ada van Holland* (1840).

58 Beets' dichtstuk 'Aan een gestorven kind', dat hij schreef naar aanleiding van de dood van het tweejarige dochtertje Agaatje van zijn oudere zus Dorothea Bohn-Beets.

59 Adriaan van der Hoop jr. (1802-1841), Rotterdams koopman en dichter, criticus van Tollens, zou een jaar later overlijden. Zie in dit kader Willem van den Berg, 'Decline and fall? Adriaan van der Hoop jr.', in: Rick Honings & Olf Praamstra (red.), *Ellendige levens. Nederlandse schrijvers in de negentiende eeuw.* Hilversum 2013, 87-95; Peter van Zonneveld, 'Nicolaas Beets over Adriaan van der Hoop', in: *Nieuw Letterkundig Magazijn* 3 (1985), 19-20.

60 Van der Hoop was in 1826 gehuwd met Dorothea Wilhelmina Engels (1799-1846); ze zou pas in 1846 overlijden.

61 Onduidelijk waarom en waarheen. Misschien naar Indië om een nieuw bestaan op te bouwen?

62 Beets was op dat moment werkeloos; hij zou op 4 oktober 1840 als predikant in Heemstede worden bevestigd.

63 De Amsterdamse uitgever J.H. Laarman volgde Immerzeel op als uitgever van de *Nederlandsche Muzen-Almanak*

64 Professor J.H. van der Palm (1763-1840) was de grootvader van Beets' verloofde Alida van Foreest (Aleide, 1818-1856); haar moeder, Jacoba Elisabeth van Foreest, was een dochter van Van der Palm en diens echtgenote Alida Bussingh. Van der Palm zou op 8 september overlijden, vijf dagen na de kerkelijke inzegening van Beets' huwelijk.

65 Willem Siewertsz van Reesema (1813-1886), die van 1832 tot 1840 rechten studeerde in Leiden.

66 Een presentexemplaar van Beets' dichtstuk *Ada van Holland.*

67 Beets droeg zijn *Ada van Holland* op aan Tollens met deze opdracht: 'Aan den Heer H. Tollens, Cz. Ridder, enz. Mijnheer, Wetende hoe vriendelijk gy over my denkt, heb ik den moed u dit Dichtstuk toe te wijden, als een gering, maar openlijk blijk hoe zeer ik den Dichter vereer, die sedert zoo vele jaren de liefde en de trotsch der Nederlandsche natie heeft uitgemaakt; en hoe veel hoogachting ik koester voor den man, wiens karakter en bestaan in zoo volmaakte overeenstemming zijn met den geest en het kenmerkende zijner schoone Poezy. Neem als zoodanig deze opdracht aan, en geloof my, met zulke gevoelens, Uw toegenegen Dienaar Nicolaas Beets. Haarlem, 1 Mei 1840.'

68 Abraham Siewertsz van Reesema (1786-1848), advocaat en letterkundige te Rotterdam.

69 H. Tollens Cz., *Verstrooide gedichten* (1840).

70 De *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1841. De almanak verscheen altijd aan het einde van het jaar.

71 L.J.A. Tollens publiceerde het gedicht 'Zomeravond' in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1841, 120-121.

72 Louis Tollens publiceerde het gedicht 'Spelevaart' in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1840, 101.

73 Beets en zijn vrouw bewoonden sinds eind september 1840 de pastorie van Heemstede.

74 De dichter Willem Hendrik Warnsinck (1782-1857).

75 Beets' voorganger was dominee Dionijsius Hupkens, zijn weduwe was D. Hupkens-Berckhout.

76 Beets werkte aan het boek *Leven en karakter van Johannes Henricus van der Palm* (1842).

77 Zie de vorige brief: de door Tollens aan Beets toegezonden versjes van Van der Palm.

78 Het gedicht 'Zomeravond' in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* van Tollens' zoon.

79 Mogelijk de Rotterdammer Abraham van Rijkevorsel (1790-1864).

80 Op 16 november 1840 droeg Isaäc da Costa (1798-1860) in het Koninklijk Nederlandsch Instituut van Wetenschappen, Letterkunde en Schoone Kunsten in Amsterdam zijn dichtstuk *Vijf en twintig jaren. Een lied in 1840* voor, nadat hij vele jaren lang geen poëzie meer had geschreven. Dat maakte hij bekend met de regels: 'Kan het zijn dat de lier, die sints lang niet meer ruischte, / Die sints lang tot geen harten in dichtmuzijk sprak, / Weêr op eens van verrukking en hemellust bruischte, / En in stroomende galmen het stilzwijgen brak?'

81 De classicus David Jacob van Lennep (1774-1853), de vader van Jacob van Lennep.

82 De betreffende recensie van de *Muzen-Almanak* staat in *De Gids* 4 (1840), 40-53, 90-107.

83 Het gedicht 'De tempel van den roem', dat Tollens in de *Nederlandsche Muzen-Almanak* voor 1842 publiceerde?

84 Onbekend welk gedicht is bedoeld; zijn *Ada van Holland* had hij op 3 december 1839 al in Rotterdam voorgelezen.

85 Een exemplaar van Beets' in 1847 verschenen bundel *Gedichten* (een tweede, herziene en uitgebreide uitgave van zijn bundel uit 1838) en van zijn *Dichterlijke verhalen* (1848).

86 De predikant en dichter J.J.L. ten Kate (1819-1889).

87 Den Haag.

88 Tollens woonde de laatste jaren van zijn leven in Rijswijk, Herenstraat 67 (het Tollenshuis).

89 fraai gebonden.

90 Nicolaas Beets, *Korenbloemen. Nieuwe Gedichten* (1853).

91 De predikant en dichter Bernard ter Haar (1806-1880), die in 1854 benoemd zou worden tot hoogleraar in de theologie te Utrecht.

92 Vermoedelijk het tweede deel van Tollens' *Laatste Gedichten* (1848-1853).

93 J.J.L. ten Kate, *Lier en harp. Poëzij* (1853).

94 Vermoedelijk ten behoeve van J.J.L. ten Kate, *Bloemen uit den vreemde. Keur van Engelsche poëzy* (1859).

95 Tollens refereert aan de door Beets postuum uitgegeven bundel van de jonggestorven dichteres Albertine Kehrer (1826-1852), die in 1853 – een jaar na haar dood – onder de titel *Gedichten* het licht zag.

96 Refutatie = weerlegging. Potgieter had een vernietigende recensie geschreven over Kehrers *Gedichten*. Beets schreef daarop in *De Recensent* (1853), 549-576 een open brief aan Potgieter onder de titel: 'Bevoegde kritiek?'.

97 Van Isaäc da Costa verscheen in 1854 *Politieke Poëzy*. Abraham Johannes de Bull (1823-1888) werd door Tollens gewaardeerd en publiceerde in 1853 zijn *Verspreide gedichten*. Maurits Cornelis van Hall (1768-1858) publiceerde in 1854 *Dichterlijk geschenk aan mijne kinderen*.

Een van de bewonderaars van Willem Bilderdijk was Hendrik Tollens, die dichter en verfhandelaar in Rotterdam was. Tollens vergaarde roem met zijn verzetspoezie tegen Napoleon en met het Nederlandse volkslied *Wien Neêrlandsch bloed*. Wat Bilderdijk niet lukte, kreeg Tollens wel voor elkaar: duizenden exemplaren van zijn dichtbundels verkopen. Dat kwam vooral door zijn toegankelijke stijl. Dit jaar is het 170 jaar geleden dat Tollens overleed. Dat was de aanleiding om dit jaarboek aan Tollens te wijden.

Dit *Jaarboek Bilderdijk* bevat onder meer bijdragen over de geloofscrisis van Tollens en zijn correspondentie met tijdgenoten, onder wie Nicolaas Beets en A.L.G. Bosboom-Toussaint. Tollens' bekendste gedicht, *De overwintering der Hollanders op Nova Zembla* (1819), wordt door moderne ogen gelezen en zijn gehele oeuvre ondergaat een stilometrische analyse. Joke van Leeuwen schreef een gedicht in de trant van Tollens.

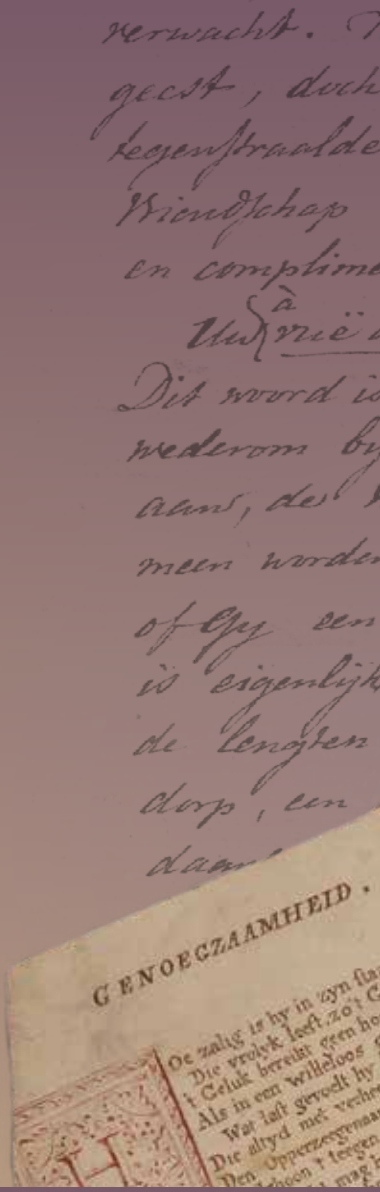

In 1984 verscheen het eerste nummer van het tijdschrift *Het Bilderdijk-Museum*. Met ingang van 2020 is het tijdschrift omgevormd tot een jaarboek. Het wordt uitgegeven door de Werkgroep Bilderdijk van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden. Over de instemming van Bilderdijk zelf met dit alles maken we ons geen illusies. Zijn motto was immers: 'Neen, Waarheid haalt men niet uit boeken en doktoren!'

9 789464 552683